

Ուր, ասեն, թէ կան բազէներ,
 Սուր ճանկերով զիս բզկտեն:
 Ի Սանահին է խանձարուրս,
 Ապրիմ, մեռնիմ հայրենի տուն,
 Բաւ է բունիկս իմ սիրական,
 Թող քեզ մնայ քո վեհարան:
 Թէ վեհարանդ է շէն, պայծառ,
 Ընդէր թողուս շրջիս աստանդ.
 Ասեն անունդ է քո արծիւ,
 Բայց դու սիրես աւերակներ,
 Միթէ բու ես աւերակի,
 Որ չես սիրում շէն—շէն տեղերս:
 —«Է՛, չգիտես դու իմ վիճակ,
 Թէ Վարադայ սարի արծիւ,
 Ո՛հ, ճնճղուկ է դարձեր,
 Եւ ճնճղուկ միայն ի տանիս.
 Դորա համար խոնարհեր է,
 Ճնճղուկիդ հետ խօսում է:
 Ես սիրում եմ աւերակներ,
 Դու էլ սիրէ քո շէն բունիկդ.
 Մի հեռանար Սանահինէն,
 Թէ ապրիս և թէ մեռնիս,
 Միշտ երջանիկ ես դու, գիտես.
 Դերեզմանդ մօտ է սուրբերուն,
 Առ հովանեաւ տաճարներուն.
 Դո յիշատակ ես չեմ մոռնար:
 Թըլ—թըլ կտցիկդ ինձ խօսակ էր,
 Ձիս թեւադրեց բան ստեղծել,
 Ձոր նուիրեմ բոլոր զարմիդ,
 Որ ճնճղուկ անուն կոչինս:
 Է՛, դուք, մարդիկ հայրենափոխ,
 Ճնճղուկէն առէք յորդոր,
 Ուր ծներ էք, անդ մեռէք դուք,
 Ձեր գերեզման հայրենի հող:

ՅԱՆԵԼՈՒԱԾ

Մինչ րացաւ բան ճնճղկին,
 Երկնուց ամպեր որոտացին.
 Կուժ—կուժ թափէր առատ անձրև.
 Խցիս տանիքն էր ծակ ու ծակ,
 Ձուար անձրև վերէն ի վայր.
 Ասեն, Հայրիկ, քո տեղ փոխե՛ր,
 Ասի, կայ տեղ, որ չի կաթեր.
 Թողէք, լաւ է, մնամ խցիկս:
 Ջրհեղեղի անձրև չէ այս.
 Ինչ որ երկնուց թափի գետին,

Շնորհ և պարգև է երկնային:
 Անձրև, կարկուտ շատ եմ տեսել.
 Ձարքաշ լինել սովոր եմ ես:
 Ժողովրդին ձայն աղաղակ
 Լսեց երկինք, անձրև տուաւ.
 Օրհնեալ Աստուած, որ տայ անձրև
 Մերթ ի կանուխ, մերթ անաղան.
 Նա գիտէ, երբ է պիտոյ.
 Ձի մոռնար հաց հանապաղորդ,
 Թէ աղօթեմք մեք հաւատով:

1901 Ապրիլ 6 Սանահին:

ՍԿՋՐՈՒՄՔՆԵՐ Ե ԽՈՐՀՐԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ Է Օ Թ Է Ի Յ.

Ձկայ խելօք բան, որ արդէն մտածուած
 չլինի, պէտք է փորձել միայն մի անգամ ևս
 մտածելու:

Մեջպէս է սովորում մարդ ծանաչել ինքն
 իրեն:—Դիտելով՝ երբէք, այլ միայն զօրձելով:
 Փորձիր պարտքդ կատարել, և կ'ոնանաս ինչ
 կայ մէջդ:

Իսկ ի՞նչ է պարտքդ:—Սրուայ պահանջը:

Փշելը նուազել չէ, պէտք է մատներդ
 շարժել խմանաս:

Միայն խոհեմ մարդիկ, որ իրենց ուժերը
 ծանաչում են և չափով ու ճարտարութեամբ
 դորձ գնում, հեռու կրթման տշխարհի մէջ:

Մի մեծ պահապանութիւն այն է, որ մար-
 դիկ իրենց աւելի մեծ բան են երեւակայում,
 քան են, և աւելի քիչ են գնահատում՝ քան
 արժանի են:

Երիտասարդը ի՞նչ ծանապարհով այն
 խելքին հասնէ, որ պախարակելի և փառա-
 կար համարէ, ինչ որ բոլորն են անում, հա-

ւանում ու քաջալերում ինչո՞ւ պէտք է նա
ևս չյարմարուի և չյարմարեցնէ իւր բնու-
թիւնը տեսածին:

Ճշմարտութիւնն այնտեղ կերևայ, երբ
կիմանաս ամէն տեղ լաւը գտնել և գնահատել:

Խոր և լուրջ մտածող մարդիկ գծուար
կայութիւն ունին ամբոխի մէջ:

Խոշորացոյցներն ու հեռավորակները
շփոթում են իսկապէս մարդու առողջ դա-
տողութիւնը:

Այն ամէնը որ մեր մտքին տալիս է ա-
զատութիւն, առանց մեզ վերայ իշխելու կա-
րողութեան՝ կորստաբեր է:

Զսիրողի աչքն է միայն պակասութիւն-
ներ տեսնում. ուստի պէտք է կտրել սէրը,
որպէս զի տեսնենք, թայց ոչ աւելի քան զո-
րա համար պէտք է:

Ամենամեծ բազդն այն է, որ մեր պա-
կասութիւններն ուղղում և մեր սխալները
մաքրում է:

Ամենափոքր մաղն անգամ իւր ստուերն
ունի:

Փոթորկից առաջ առանձին սաստկու-
թեամբ բարձրանում է այն փոշին, որ ապա
երկար ժամանակով գետնին պէտք է կաշի:

Միմեանց աւելի լաւ կձանաչէինք, եթէ
չնշտէինք միշտ ուրիշներին հաւատար երեւի:

Այդ իսկ պատճառով աչքի ընկնող մար-
դոց բանը վատ է. Չհամեմատելով նոցա
հետ, նոցա վերայ աւելի սուր աչք են ու-
նենում:

Ամէն ջուր եղած տեղում գորտ չի լինի.
Թայց ուր գորտ կայ, կայ և ջուր:

Ով օտար լեզուներ չգիտէ, իր լեզուից
ևս բան չէ հասկանում:

Գործունեայ մարդու համար կական
այն է, որ ինքը ճշմարիտը գործէ. թէ ա-
րդեօք աշխարհում ճշմարիտը կատարուում է,
թող չհոգայ այդ մասին:

Շատերը կան, որ մութնով պատր ծե-
ծում են և կարծում են, թէ ամէն անգամ
բեռնի զլիւն են խփում:

Ինչ որ չես հասկանում, տէրը չես:

Այնքան կարողութիւն ամէն մէկը կու-
նենայ, որ իւր համոզմունքն իրագործէ:

Արեւի առաջ ցիւնն էլ փայլուն է դա-
նում:

Զրազացականը կարծում է, թէ ցորենը
միայն նորա համար է բուսնում, որ իւր
ջրազացը բանէ:

Ամենաբազումը մարդը նա է, ով իւր
կեանքի վերջը սկզբի հետ կապել կարող է:

Մարդս այնքան քմահաճ է և հակասու-
թիւններով լի, որ իւր օգտի համար ոչ մի
ստիպում կամովին յանձն չի առնի թայց ի
վնաս իւր՝ ամէն բռնութեան կենթարկուի:

Անագատում ապրող հնդիկները երդու-
ում են ձուկ ամենեւին չուել:

Կարծիքներ յայտնելու համարձակութիւ-
նը նոյն է թէ խաղի քարերը յառաջ տանել
կարելի է քարերը կառնեն, թայց զորանով
ընթացք է տրուում խաղին, որ տանել ևս
կամենում:

Նոյնչափ ստոյգ որչափ և զարմանալի է
այն, որ ճշմարտութիւն և մոլորութիւն մի
աղբիւրից են բղխում. ուստի շատ անգամ
մոլորութեան առաջը արգելք չպէտք է դնել,
որպէս զի ճշմարտութիւնը չվնասուի:

Համարում թիւեր մի ջահ է, բայց ահա-
գին ջահ. ուստի բոլորս աշխատում ենք այն-
պէս միայն աշխարհը հուսա տուած մօտից անց-
նել վախենալով մի՛ գուցէ այրուենք նորա
բոցից:

Հ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԶԱՐԲԱՆԱԼԱՆ

1827—1901

Քիչ է Հայոց զրականութեամբ զրա-
զուողներին թիւը. աւելի սակաւաւոր՝ մեր հին
մատենագրութեամբ պարապողները. ուստի
ամէն մի կորուստ այս կողմից զգալի է մեզ
համար և չի կարելի անյիշատակ թողնել այն
մարդու մահը, որ մօտ քսոստուն տարի աշ-
խատեց «Հին դպրութեան» պատմութեան վե-
րայ: Ներկայ տարուայ մարտ ամսին մեռաւ Հ.
Գարեգին Զարրհանալեան: Մի ինքնաբերական ու խ-
փ վստակաւոր անդամներից մինը, և այսօր
զրադուած են մարդիկ կազմել այն անձի կեն-
սագրութիւնն և զրական արժէքն ու չափը,
որ իւր կեանքի վերջին կէտը նուիրել էր մեր
հին մատենագիրների կեանքի ու հեղինակու-
թիւնների ուսումնասիրութեան:

Մի ինքնաբերական բերան «Բաղմավէպ»-ը
բառ չի գտնում զովելու իւր հանգուցեալ
անդամին. «սուրբ հաղարեան ձգնաւորի» հո-
գու տէր, «հսկայ զրական գրիչ», բեղմնաւոր
գրիչ հազուադիւս յիշատակարան * և այլն,
և այլն: Դժբաղդարար «Գեղունի» զովասան-
քից այն կողմ չի անցնում և շատ քիչ դէպ-
քեր և իրողութիւններ է յիշում, որով կար-
ելի լինէր չափել հանգուցեալի իսկական ար-
ժէքն և մեզ համար պարզ լինէին նորա բնա-
ւորութեան յատուկ գծերը:

Հ. Գ. Զարրհանալեան ծննդեամբ Պոլսեցի
է: Ոչնչւն լեզուներ նորա ծնողաց, մանկական հա-
սակի և կրթութեան մասին: Պատանի հասա-
կում՝ 1837-ին ուղարկուած է Վենետիկ՝ ս.
Ղազարի վանքը ուսում ստանալու համար:

Անյայտ է մեզ համար նորա տան տա-
րուայ աշակերտական շրջանը. ինչ էին հան-
գուցեալի սիրելի պարապմունքն ու խաղերը.
որքան էր նորա յատաճագիմութիւնը, որն էր
նորա սիրով ուսանելի աւարկան և ինչ...
հարցեր, որ ամենին նեղութիւն չի քաշել
պարգելու մեզ «Գեղունի»: Միայն յիշատակում
է, որ «Հ. Գարեգինի դաստիարակն էր միա-
բանութեան և բրեւմն անդամ հանգուցեալ Տ.
Գարրիէլ Արք եպիսկոպոս Ա. յիւզովսիկ»*, որով
և մասամբ բացատրուում է Զարրհանալեանի
Հայոց հին դպրութեան սէրը: Նա մինչև վեր-
ջին շունչը այս առարկայով էր զրադուած:

Քահանայական կոչումն ստանալուց յե-
տոյ մի շարք պաշտօններ է վարել մերթ ս.
Ղազարի վանքում, մերթ Կ. Պոլիս և մերթ
Պարիզ: Չնայած «Գեղունու» զովասանքին,
որով հանգուցեալը հուշակուում է զործնա-
կան կեանքում տաղանդաւոր գործիչ, սակայն
մինչև վերջը նա հիւրընկալի, վերակացուի
անանախ, ուսուցչի և քարտուղարի ու այլ սոյն
նման պաշտօններից այն կողմ՝ չի անցել, որ
ցոյց է տալիս թէ այնքան էլ «տիպլումատ» չի
եղել ինչպէս անուանում է Հ. Ս. Ներեմ:

Թէ ինչ ոգի և ուղղութիւն է ունեցել
իւր գործունէութեան մէջ, երեւում է այն
տեղեկութիւնից, որ պատահարար դուրս են
թուում կենսագրի գրչից. Կ. Պոլսում «Հա-
սան Բերապար»-ին Բժ լինում էլ լայն» (մենք
ենք ընդգծում) մի անձի, որ այնքան աղէտ-
ների դուռ բաց արաւ նոյն իսկ իւր հօտի
համար և ջանաց ամէն կերպ խեղդել կաթո-
լիկ հայերի մէջ ազգայնութեան ոգին և գա-
ղափարը: Նոյն Զարրհանալեանն էր, որ ոչ
միայն Պարիզում՝ Մուրադեան վարժարանը
փնտա համարողներին կուսակից, այլ և ինքն
էր այդ դպրոցը փակողն ու վաճառողը: Այս
ոգին մեզ աւելի պարզ կլինի եթէ ի նկատի
առնենք նորա մի այլ յատկութիւնը— ծայրա-
յեղ պահանջողական իւր բոլոր գործերի մէջ,
միացած կոյր հնապանդութեան դուսնանքի
հետ՝ այսպիսի մի կաթոլիկ կրօնաւոր չէր կա-

* «Տ. արք եպիսկոպոս» քառեր մեր աւելացածն
է, և լցիտեմ ինչու Հ. Ս. Ներեմ. զանում է աշխարհ-
գեան արեպս. ին իւր պատմանդ:

* Տես Բագմ. մարտ ամսի յաւելում «Գեղունի»: